

شبکه‌های همکاری در توسعه گردشگری پایدار: تعامل و مشارکت بخش‌های موثر به مثابه سرمایه اجتماعی

جواد معدنی^{۱*}

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۱۰/۱۵

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۹/۱۵

DOI: 10.30495/JISDS.2023.70814.11821

چکیده

از دیرباز تاکنون، کشورها به دنبال ایجاد سرمایه اجتماعی در جوامع‌شان هستند. شبکه‌ها از اصلی‌ترین زیرساخت‌های تعامل و مشارکت در گردشگری هستند. بدلیل وجود ماهیت انعطاف‌پذیر و پویای گردشگری، نیاز است تا این شبکه‌ها و نقش آن‌ها از منظر سرمایه اجتماعی در توسعه گردشگری پایدار شناسایی و بررسی شوند. هدف اصلی تحقیق حاضر، تدوین الگوی شبکه‌های همکاری در توسعه گردشگری پایدار است که نقش تعامل و مشارکت بخش‌های موثر را به مثابه سرمایه اجتماعی تبیین می‌سازد که این موارد در قالب شبکه‌های همکاری بررسی و تحلیل می‌گردند. روش تحقیق ترکیبی است که با استفاده از رویکرد متوالی اکتشافی به بررسی موضوع می‌پردازد. در این تحقیق، به ترتیب از دو روش "تحلیل مضمون و پیمایش" استفاده شده است. ابزار اصلی مورد استفاده در فاز کیفی، مصاحبه نیمه ساختاریافته و در فاز کمی، پرسشنامه است که به ترتیب از ۹ نفر از خبرگان در فاز کیفی و ۲۱ نفر هم در فاز کمی اطلاعات و داده‌های مربوطه استخراج شدند. مطابق با یافته‌های تحقیق، در فاز کیفی، ۳۴ مضمون اساسی، ۹ مضمون سازمان‌دهنده، ۳ مضمون فراگیر شناسایی و استخراج شدند. و در فاز کمی، تمامی اجزای مدل مورد بررسی و تایید خبرگان قرار گرفتند. از نتایج تحقیق حاضر می‌توان به شناسایی بخش‌های موثری چون دولتی، خصوصی، مردم‌نهاد، جامعه محلی و مصرف‌کنندگان اشاره نمود که در قالب شبکه‌های همکاری، باعث افزایش مشارکت و تعامل بیشتر می‌شوند و از طریق ایجاد سیستم‌هایی برای تبادل اطلاعات، ایجاد الگوهای ارتباطی، اعتماد و همکاری موجب می‌شوند تا برنامه‌ریزی مشترک صورت پذیرد و در نتیجه، در سایه سرمایه اجتماعی، توسعه گردشگری پایدار به منصف ظهور و اجرا برسد.

واژگان کلیدی: گردشگری پایدار، سرمایه اجتماعی، شبکه‌های همکاری، روش ترکیبی

^۱ استادیار گروه مدیریت دولتی و گردشگری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران (نویسنده مسئول).

مقدمه و طرح مسئله

گردشگری یک "صنعت ترکیبی"^۱ است که در آن سازمان‌های دولتی، شرکت‌های خصوصی و انجمن‌های غیرانتفاعی - که همگی آن‌ها در اکثر جوامع وجود دارند- در ایجاد محصول و خدمات گردشگری رقابت کرده و همکاری می‌کنند (اندرسون و گتز^۲، ۲۰۰۹: ۸۴۷). گردشگری محیط مناسبی برای شکل‌گیری شبکه‌هاست، زیرا یکی از بخش‌های مهم جوامع است که بیشترین تنوع فعالیت‌ها، بخش‌ها، سازمان‌ها و مشارکت‌ها را شامل می‌شود (خسوس و فرانکو^۳، ۲۰۱۶: ۱۶۶).

مطالعات مختلفی در رابطه با مشارکت ذینفعان گردشگری در روند توسعه پایدار گردشگری، نتایجی را مطرح کرده‌اند. عمده این تأثیرات در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی، محیطی و طبیعی هستند (شفیعی ثابت و هراتی فرد^۴، ۲۰۲۰: ۴۸۶). از طرفی نیز برخی از تحقیقات، محدودیت‌های اجتماعی، ساختاری و فرهنگی برای مشارکت جامعه در توسعه گردشگری پایدار را در بسیاری از کشورهای در حال توسعه مطرح کرده‌اند و نتیجه‌گیری می‌کنند که تدوین و اجرای رویکرد مشارکتی در گردشگری، مستلزم تغییر کلی در ساختار حوزه‌های مختلف این کشورهاست که تعامل و همکاری نهادهای دولتی، بخش غیردولتی، تشکل‌های اجتماعی (مردم‌نهاد) را می‌طلبد (توسون^۵، ۲۰۰۰: ۶۱۳). به عنوان مثال، کاظمیه و عیدی (۱۴۰۱) بیان می‌کنند که توسعه گردشگری در یک منطقه بدون اثرات جانبی نیست. گردشگران در طول اقامت خود در یک ناحیه، با افراد و نهادهای حاضر در آن روابط اجتماعی برقرار می‌کنند که جنس آن با نوع و شیوه ارتباط جمعیت بومی با یکدیگر بسیار متفاوت است. این کنش و واکنش میان جمعیت میزبان و گردشگران، منشا پدیدار شدن اثرات گوناگون اجتماعی- فرهنگی است که بسته به نوع ارتباط و تعامل می‌تواند موجب بروز اثرات مثبت و منفی شود (کاظمیه و عیدی، ۱۴۰۱).

همکاری و مشارکت، سنگ بنای توسعه گردشگری پایدار محسوب می‌شود. اگرچه این فرآیند به‌خوبی در بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته تثبیت و اجرا شده است، اما روند جدیدی در حال توسعه‌ی آن در چارچوب اقتصاد گردشگری سایر کشورها است (لین و سیمونز^۶، ۲۰۱۷: ۳۱۵). علاوه بر مشارکت اجتماعی، همکاری بین شبکه‌ای سازمان‌یافته به رهبری سازمان‌های غیردولتی، این پتانسیل را دارد که در آینده به الگوی اصلی مشارکت عمومی در برنامه‌ریزی گردشگری در پایدار تبدیل شود (لین و سیمونز، ۲۰۱۷: ۳۱۶). پرداختن به نگرانی‌های مربوط به پایداری گردشگری، حفاظت از محیط‌زیست و مشارکت جامعه محلی به‌طور فزاینده‌ای چالش‌برانگیز شده است (روکسز و همکاران^۷، ۲۰۲۰: ۳۸۷). این مقوله، نیازمند اقدامات و راهکارهای متقابل است. یکی از حیاتی‌ترین و مهمترین این موارد، "تعامل و مشارکت" بخش‌های مختلف است. سازماندهی شبکه و همکاری در بخش گردشگری بسیار مهم است زیرا این شبکه‌ها باعث گسترش اطلاعات و تقویت ارتباطات بین افراد و سازمان‌ها و کمک به توسعه پایدارتر گردشگری می‌شوند (خسوس و فرانکو^۸، ۲۰۱۶: ۱۶۷). از طرفی، در اکثر منابع نظری و حتی اجرایی می‌توان به نقش عظیم و موثر مشارکت بخش‌ها اشاره کرد که نیازمند مدیریت و ایجاد تعامل می‌باشد، از سوی دیگر، به مزایایی متعاقب آن می‌توان اشاره کرد که در ایجاد هماهنگی و به وجود آمدن سرمایه‌های مثرثمری همچون "سرمایه اجتماعی" موثر باشد. از همین رو نیاز است تا با تبیین مفهوم تعامل و مشارکت بخش‌های مختلف، به نقش و اهمیت ایجاد شبکه‌های همکاری در توسعه گردشگری پایدار از منظر سرمایه اجتماعی پرداخت تا بتواند در این زمینه مثرثمر باشد. هدف اصلی این تحقیق، تدوین الگوی

1. mixed industry

2. Andersson & Getz

3. Jesus & Franco

4. Shafieisabet & Haratifard

5. Tosun

6. Lin & Simmons

7. Roxas et al

8. Jesus & Franco

شبکه‌های همکاری در توسعه گردشگری پایدار است که نقش تعامل و مشارکت بخش‌های موثر را به مثابه سرمایه اجتماعی تبیین می‌سازد که این موارد در قالب شبکه‌های همکاری بررسی و تحلیل می‌گردند. در ادامه ضمن بررسی مبانی نظری و روش تحقیق در این زمینه، یافته‌ها و نتایج حاصله نیز تحلیل می‌شوند.

پیشینه پژوهش

گردشگری پایدار

مفهوم پایداری به‌طور گسترده‌ای در گردشگری پذیرفته شده است (هسو و همکاران^۱، ۲۰۲۰). اما از طرفی نیز ابهام و مبهم بودن تعریف پایداری، در دسترس نبودن داده‌های کافی و محدودیت دانش پایه در زمینه توسعه گردشگری، این بخش مهم را تحت تأثیر قرار می‌دهد (جیکوماس^۲، ۲۰۱۹).

به‌طور کلی، گردشگری پایدار که تعادل مناسبی بین جنبه‌های زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی توسعه گردشگری برقرار می‌کند، نقش مهمی در حفظ تنوع زیستی ایفا می‌کند. این مقوله تلاش می‌کند تا تأثیر خود را بر محیط‌زیست و فرهنگ محلی به حداقل برساند تا در دسترس نسل‌های آینده قرار گیرد، در حالی که به ایجاد درآمد، اشتغال و حفاظت از اکوسیستم‌های محلی کمک نیز می‌کند (UNWTO, 2020).

مشارکت و تعامل به مثابه سرمایه اجتماعی در حوزه صنعت گردشگری

سرمایه اجتماعی، همراه با سرمایه فرهنگی و سمبلیک، معمولاً به‌عنوان اعتبار، اصالت و شهرت شناخته می‌شود و اصطلاحی است که در آن اشکال مختلف سرمایه اقتصادی مشروع تلقی می‌شود و به رسمیت شناخته می‌شود (بوردیو^۳، ۱۹۸۵). براساس نظر فوکویاما^۴ (۲۰۰۱) سرمایه اجتماعی یک هنجار غیررسمی است که همکاری بین دو یا چند نفر را تشویق می‌کند. همچنین، سرمایه اجتماعی به قدرت‌ها و منابعی اطلاق می‌شود که از شبکه‌های روابط به دست می‌آید (اورت^۵، ۲۰۰۲). به‌طور کلی، سرمایه اجتماعی به‌عنوان ویژگی‌های اجتماعی مانند اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها تعریف می‌شود که با اجرای اهداف هماهنگ می‌تواند کارآیی جامعه را بهبود بخشد (پوتنام^۶، ۱۹۹۳).

سرمایه اجتماعی نیز اغلب در شناسایی نقش سازمان‌ها و منابع فردی و اجتماعی که از طریق شبکه‌های رسمی و غیررسمی در اختیار گرفته شده است مورد استفاده قرار می‌گیرد (ژو و همکاران^۷، ۲۰۱۷: ۳۳۸). بنابراین، چگونگی تعامل ذینفعان در حوزه گردشگری و اینکه چگونه این تعامل می‌تواند در دستیابی به گردشگری پایدار مفید باشد، از مباحثی است که در بسیاری از جوامع وجود دارد (روکسز و همکاران^۸، ۲۰۲۰: ۳۸۷). مشارکت آن‌ها در توسعه گردشگری بستگی زیادی به مزایای به‌دست آمده دارد و بنابراین با تعامل و مشارکت آن‌ها می‌توان پایداری این صنعت دست یافت (کوزیچ و همکاران^۹، ۲۰۱۷). توسعه گردشگری پایدار موجب بهبود شاخص‌های رفاه اجتماعی خواهد شد (رئیس‌ی دهکردی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۵۱). عبارت کلی‌تر، رونق گردشگری در هر منطقه تابع شرایط و ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی جاذبه‌ها و کمیت و کیفیت خدمات ارائه شده به گردشگران می‌باشد (سجاسی قیداری و محمودی، ۱۳۹۷: ۱۱۳).

1. Hsu et al

2. Gkoumas

3. Bourdieu

4. Fukuyama

5. Everett

6. Putnam

7. Zhou et al

8. Roxas et al

9. Košić et al

اجرای یک فرآیند مشارکت عملیاتی جامعه برای بهبود کیفیت برنامه‌های گردشگری، حفاظت از منابع گردشگری و ایجاد تعادل بین مزایای بی‌شمار گردشگری کلیدی است (توسن و تیموثی^۱، ۲۰۰۳). براساس نظر پیراپون^۲ (۲۰۱۸) "تعامل و مشارکت مجموعه‌ای از فرآیندها است که طی آن گروه‌ها و ذینفعان گوناگونی با یکدیگر در جهت دستیابی به اجماع در مورد یک طرح و اجرای آن درگیر می‌شوند". برنامه‌ریزی مشارکتی می‌تواند توسط هر یک از موارد طرفین و رویه‌ها و برنامه‌هایی که آن‌ها دنبال خواهند کرد به احتمال زیاد مورد مذاکره و توافق شرکت کنندگان قرار می‌گیرد (پیراپون، ۲۰۱۸: ۱۴۹). ذینفعان همه کسانی هستند که برای دستیابی به اهداف پروژه باید در نظر گرفته شوند و مشارکت و حمایت آن‌ها برای موفقیت یک پروژه حیاتی است (گولدر^۳، ۲۰۰۵). مشارکت همه ذینفعان مربوطه کلیدی است و بنابراین برای هر توسعه‌دهنده یا برنامه‌ریز مهم است که گروه‌های مختلف ذینفعان و انواع مشارکت را تجزیه و تحلیل کند (پیراپون، ۲۰۱۸؛ استون و نیوپین^۴، ۲۰۱۷؛ تریوز و همکاران^۵، ۲۰۰۹).

پنج سطح مشارکت وجود دارد: اطلاع‌رسانی، مشورت، تعامل، همکاری و توانمندسازی (پیراپون، ۲۰۱۸؛ گولدر، ۲۰۰۵). علاوه بر این، گولدر (۲۰۰۵) پیشنهاد می‌کند که مشارکت کامل همه ذینفعان و تجزیه و تحلیل آن ذینفعان در مقوله گردشگری، کلیدی است. این مفهوم به این دلیل است که تجزیه و تحلیل مشارکت ذینفعان، به شناسایی منافع همه ذینفعانی که ممکن است تحت تأثیر آن قرار گیرند، حوزه‌های احتمالی برای درگیری، خطرات و تهدیدهایی که می‌توانند ابتکار عمل را به خطر بیندازند و... به تعاملات و روابطی که می‌توانند در طول اجرا ایجاد شوند، کمک می‌کنند (گولدر، ۲۰۰۵). به گفته پوگ و پاتر^۶ (۲۰۱۸)، مشارکت جامعه در توسعه گردشگری پایدار منجر به توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی، روابط بازاریابی خوب با شبکه‌های گسترده‌تر و در نتیجه دسترسی به منابع مالی می‌شود. بنابراین، مشارکت همه ذینفعان در پروژه‌های گردشگری کلیدی است (پوگ و پاتر، ۲۰۱۸).

جامعه یکی از ذینفعان مهم است و باید در برنامه‌ریزی و اجرای توسعه پروژه گردشگری در مرکز توجه قرار گیرد (رسولی‌منش و همکاران^۷، ۲۰۱۷). به منظور ایجاد یک صنعت پایدارتر، بسیاری از اندیشمندان تأکید می‌کنند که گردشگری باید بر مشارکت جامعه میزبان در برنامه‌ریزی و حفظ توسعه گردشگری متمرکز باشد. این امر به این دلیل است که جوامع میزبان به معنای واقعی کلمه دارای منابع طبیعی هستند که توسعه گردشگری بر آن‌ها وابسته است. توسعه گردشگری پایدار، هدف نهایی برنامه‌ها و پروژه‌های توسعه‌ی جامعه است (پیراپون، ۲۰۱۸).

شبکه‌های همکاری در گردشگری

از نظر باجیو و کوپر^۸ (۲۰۰۸) شبکه، سیستمی است که می‌تواند شامل عناصر بیشماری باشد. از نظر بورگاتی و فاستر^۹ (۲۰۰۳) مجموعه‌ای از بازیگران است که با هم پیوند خورده‌اند. در زمینه اجتماعی، پیوندها ممکن است نماینده‌ی عوامل مختلفی از جمله افراد، تیم‌ها، سازمان‌ها، جوامع، مناطق یا آثار اجتماعی باشند. در حالی که بورگاتی و همکاران (۲۰۰۹) چهار نوع پیوند را برجسته می‌کنند: الف) شباهت‌ها (مکان مشابه، عضویت یا طرز برخورد)؛ ب) روابط اجتماعی (خویشاوندی، دوستی، دوست داشتن یا شناختن یک بازیگر)؛ ج) تعاملات (پشتیبانی، تجارت)؛ و د) جریان (اطلاعات، منابع).

1. Tosun & Timothy

2. Peerapun

3. Golder

4. Stone & Nyaupane

5. Treves et al

6. Pugh and Potter

7. Rasoolimanesh et al

8. Baggio and Cooper

9. Borgatti and Foster

شبکه‌ها از روابط مستقیم یا غیرمستقیم پدید می‌آیند که توسط عوامل درون یک سیستم ایجاد می‌شوند و برای غلبه بر محدودیت‌های سازمانی و ساختاری که با ارتباطات ایجاد شده بین افراد یا سازمان‌ها مشخص می‌شوند و عناصر تشکیل دهنده آن‌ها شباهت یا اهداف مشترکی دارند (خسوس و فرانکو^۱، ۲۰۱۶: ۱۶۷). در یک دیدگاه نظری، مفهوم مقصد گردشگری به عنوان شبکه بر اساس ویژگی‌های توپولوژیکی و ساختاری است. با این حال، جنبه‌های دیگری مانند محدودیت‌های جغرافیایی، عوامل زمینه‌ای، ماهیت پویای روابط و نوع روابط باید مورد بررسی قرار گیرند (پیرس^۲، ۲۰۱۴).

ایده اساسی چشم‌انداز شبکه این است که افراد یا سازمان‌ها را در یک ساختار ارتباطی در نظر گرفته و در نتیجه، نه به صورت جداگانه بلکه آن‌ها را در ارتباط با سایر بازیگران در نظر بگیریم. در حالی که رویکردهای سنتی در علوم انسانی بر تجزیه و تحلیل موجودیت‌های مستقل، فردی و ویژگی‌های آن‌ها متمرکز بود، رویکرد شبکه‌ای بر روابط بین بازیگران تمرکز می‌کند (خسوس و فرانکو^۳، ۲۰۱۶: ۱۶۶).

همانطور که ملاحظه می‌شود، نظریه‌های مرتبط با گردشگری و سرمایه اجتماعی قرابت مفهومی و محتوایی بسیاری با یکدیگر دارند و در این پژوهش سعی شده است با تاکید بر مفهوم شبکه‌های همکاری، این مقوله‌ها را در توسعه گردشگری پایدار مورد بررسی قرار داد. با توجه به مبانی نظری فوق، می‌توان دریافت که رویکردهای قدیمی و سنتی در این حوزه منسوخ شده و رویکردهای نوین و مهمی پا به عرصه نهاده‌اند که رویکرد شبکه‌ای یکی از مهمترین آنهاست.

چهارچوب مفهومی

جایگاه نظری در پژوهش‌های کیفی متفاوت از پژوهش‌های کمی می‌باشد. در واقع پژوهشگر کیفی با مروری مختصر بر پیشینه نظری و ادبیات موجود تلاش می‌کند تا بر نکات برجسته‌ای که در میدان وجود دارد حساس شده و نحوه‌ی مواجهه و ورود به واقعیت و چرایی و چگونگی آن را مشخص کند (هاتفی‌راد و همکاران، ۱۴۰۰).

گردشگری به عنوان یک صنعت ترکیبی است که سه بخش مهم در آن ایفای نقش می‌نمایند: بخش دولتی (حکومت)، بخش خصوصی، بخش مردم‌نهاد و غیرانتفاعی (اندرسون و گیتز^۴، ۲۰۰۹: ۸۴۸). صنعت گردشگری را با توجه به ماهیت گسترده و چندبخشی بودن آن توصیف می‌کنند و ایجاد شبکه‌ها می‌تواند در این زمینه کمک‌کننده باشد، زیرا شبکه‌ها ابزاری هستند که اجازه می‌دهند بر مسائل و چالش‌ها پیش‌رو فائق آییم (خسوس و فرانکو^۵، ۲۰۱۶: ۱۶۶). از برنامه‌ریزان گردشگری خواسته می‌شود تا از مشارکت بیشتر جامعه در برنامه‌ریزی گردشگری استفاده کنند. این امر دو دلیل دارد: نخست، تأثیرات گردشگری به شدت در منطقه‌ی مقصد محلی احساس می‌شود و ثانیاً، ساکنان جامعه به‌عنوان یک عنصر اساسی در "فضای مهمان‌نوازی" مقصد شناخته می‌شوند. با این حال، در حالی که بسیاری از برنامه‌ریزان بدنبال مشارکت عموم مردم مختلف در کار خود هستند، این کار را بدون در نظر گرفتن کامل پیشرفت تکنیک‌های مشارکت عمومی بکار گرفته شده در سایر جنبه‌های برنامه‌ریزی انجام می‌دهند (سیمونز^۶، ۱۹۹۴: ۹۸). در حقیقت، گردشگری به‌عنوان سیستمی تعریف شده است که در آن ارتباط و وابستگی متقابل ضروری است؛ جایی که مشارکت و همکاری بین سازمان‌های مختلف در یک مقصد گردشگری محصول گردشگری را ایجاد می‌کند. به این ترتیب، گردشگری به‌عنوان یک مدل سازمانی در درون رویکرد شبکه همکاری در نظر گرفته می‌شود که پویایی‌ها و بهبودهای نوآورانه را به بخش وارد می‌کند (خسوس و فرانکو^۷، ۲۰۱۶: ۱۶۶).

1. Jesus & Franco

2. Pearce

3. Jesus & Franco

4. Andersson & Getz

5. Jesus & Franco

6. Simmons

7. Jesus & Franco

در ادامه، ذینفعان اصلی گردشگری و نقش آن‌ها در مشارکت و همکاری در گردشگری پایدار در جدول ۱ نشان داده می‌شود (اسلیوار^۱، ۲۰۱۸؛ دیونزرت^۲، ۲۰۱۴).

جدول ۱. ذینفعان اصلی گردشگری و نقش آن‌ها در مشارکت و همکاری در گردشگری پایدار

ذینفعان	نقش ذینفعان
بخش دولتی	حکومت آن‌ها جهت و پایداری را از طریق خط‌مشی‌های عمومی، برنامه‌ها و حمایت مالی تعیین می‌کنند.
	نهادهای سازمان‌ها آن‌ها از طریق برنامه‌ریزی در سطح محلی و منطقه‌ای (برنامه‌های سطح پایین) بر پایداری گردشگری تأثیر می‌گذارند، بر توسعه زیرساخت‌ها تأثیر می‌گذارند و از توسعه اقتصادی محلی حمایت می‌کنند.
	سازمان‌های گردشگری به‌طور مستقیم با گردشگری مرتبط است، که عمدتاً مسئول تحریک تقاضای بازار از طریق مدیریت و بازاریابی مقصد است.
بخش خصوصی	آژانس‌های گردشگری (تامین‌کنندگان گردشگری) آن‌ها کارفرمایان اصلی هستند و بر زنجیره ارزش گردشگری کامل تأثیر می‌گذارند.
	واسطه‌ها آن‌ها از طریق ایجاد شرایط برای دارندگان پیشنهاد گردشگری (عرضه‌کنندگان گردشگری) و مقاصد گردشگری بر دسترسی به بازار تأثیر می‌گذارند.
	شرکت‌های حمل‌ونقل آن‌ها بر پایداری بازار و پایداری مالی تأثیر می‌گذارند.
	بخش خصوصی (به استثنای مشاغل گردشگری) آن‌ها درآمد و رفاه را تضمین می‌کنند.
	انجمن‌های تخصصی آن‌ها فعالیت‌های توسعه بخشی را رهبری و هدایت می‌کنند.
بخش مردم‌نهاد	تشکل‌های مردم‌نهاد (NGOs) آن‌ها بر توسعه پایدار گردشگری تأثیر می‌گذارند و همکاری ذینفعان را تسهیل می‌کنند.
	آموزش حرفه‌ای آن‌ها در تحقیقات بازار گردشگری و تقویت قابلیت‌های گردشگری کمک می‌کنند.
جامعه محلی و مصرف‌کنندگان	جامعه محلی مردم، کارکنان گردشگری و سایر ایجادکنندگان مقاصد گردشگری و مهمان‌نوازی.
	گردشگران آن‌ها با تصمیم‌گیری خود بر پایداری و سودآوری محصولات گردشگری تأثیر می‌گذارند.

منبع: (Slivar, 2018; Duanesrt, 2014)

بنابراین پژوهش حاضر با توجه به نظریه‌های مرتبط با گردشگری و سرمایه اجتماعی، ضمن تفکیک مفاهیم نظری و اجرایی هر یک و التماس آن‌ها با یکدیگر در قالب بررسی و تحلیل زمینه تحقیق صورت می‌پذیرد. از همین رو با استفاده از روش ترکیبی پروتکل مصاحبه و بعد از آن، پیمایش صورت می‌گیرد.

روش تحقیق

این تحقیق، با توجه به هدف کاربردی بوده و روش تحقیق آن آمیخته یا ترکیبی است. رویکرد پژوهش ترکیبی، متوالی اکتشافی^۳ است بدین صورت که ابتدا اطلاعات کیفی و سپس داده‌های کمی گردآوری و تحلیل می‌شوند. فازهای مطالعه بدنبال هم انجام شده و یکی از فازهای مطالعه وزن بیشتری دارد (سجادی و همکاران، ۱۳۹۲: ۶۲). که در این مطالعه، فاز اول تحقیق، یعنی روش تحلیل مضمون، وزن بیشتری نسبت به فاز اول کمی دارد.

در این تحقیق در فاز اول، ابتدا از روش کیفی تحلیل مضمون و در فاز دوم، از روش کمی پیمایش استفاده شده است. در مرحله اول، با استفاده از ابزارهایی چون مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته، کدهای مربوطه بدست آمدند و کدها با روش تحلیل

1. Slivar

2. Duanesrt

3. Sequential Exploratory Strategy

مضمون به الگو تبدیل شدند و سپس الگوی حاصله به منظور تأیید و بررسی برای خبرگان این حوزه ارسال شده تا برای سنجش اجزای آن، در مورد روایی آن اعلام نظر شود.

روش تحلیل مضمون، یکی از موثرترین و مهمترین روش‌های کیفی است که برای بررسی یک تحلیل موضوعی مشخص در رویکردهای مختلفی به تحلیل و بررسی اطلاعات کیفی می‌پردازد (نیکیتاس و پارکینسون^۱، ۲۰۲۰: ۷۹). روش تحلیل مضمون، به‌طور خاص مضامین کلیدی، زیرمجموعه‌های آن‌ها و روابط متقابل بین آن‌ها را به تصویر می‌کشد که نمایانگر یک مجموعه کدگذاری بسیار دقیق و علمی است (نیکیتاس و همکاران^۲، ۲۰۱۹).

ثابت شده است که تحلیل مضمون یک روش کیفی معتبر است که امکان انجام تحقیقات را به‌طور دقیق و سازگار میسر می‌سازد (نوول و همکاران^۳، ۲۰۱۷).

براون و کلارک^۴ (۲۰۰۶) استدلال می‌کنند که تحلیل مضمون بر مشارکت تأملی و متفکرانه محقق با داده‌ها و فرآیند تحلیلی تمرکز می‌کند (براون و کلارک^۴، ۲۰۰۶). مراحل اصلی این روش عبارتند از: مرحله ۱: آشنایی با داده‌ها؛ مرحله ۲: ایجاد کدگذاری اولیه؛ مرحله ۳: جستجوی مضامین؛ مرحله ۴: مرور مضامین؛ مرحله ۵: تعریف و نامگذاری مضامین؛ مرحله ۶: گزارش یافته‌ها (نیکیتاس و پارکینسون^۵، ۲۰۲۰: ۸۰).

فاز دوم تحقیق از روش کمی پیمایش^۶ استفاده شده است. تحقیقات پیمایشی را به‌عنوان "جمع‌آوری اطلاعات از نمونه‌ای از افراد از طریق پاسخ آن‌ها به سوالات" تعریف کرده‌اند (چک و شات^۷، ۲۰۱۲: ۱۶۰). روش پیمایش ابزار مختلفی برای شناسایی شرکت‌کنندگان، جمع‌آوری داده‌ها و تحلیل آن‌ها دارد که پرکاربردترین آن‌ها "پرسشنامه" است که در این تحقیق نیز از پرسشنامه استفاده می‌شود.

مشارکت‌کنندگان تحقیق حاضر، به تفکیک هر دو فاز آن دسته‌بندی می‌شوند. در فاز اول، یعنی در روش تحلیل مضمون، از ۹ تن از خبرگان حوزه علوم اجتماعی، جامعه‌شناسی، مشارکت، گردشگری پایدار - به صورت آنلاین - استفاده شد که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند مورد شناسایی قرار گرفتند. روش نمونه‌گیری هدفمند یکی از روش‌های رایج جمع‌آوری داده‌ها در مطالعات کیفی است که به محقق اجازه می‌دهد تا به‌طور دقیق و ریزبینانه نمونه‌هایی را از زیرجمعیت‌هایی انتخاب کند که در رابطه با موضوع، دانش و آشنایی بیشتری وجود دارد (ولین و همکاران^۸، ۲۰۲۱). همچنین، ولین و همکاران (۲۰۲۱) معتقدند از جمله مزیت‌های نمونه‌گیری هدفمند این است که می‌توان نمونه‌ها را از تعداد کمی از زیرجمعیت‌ها جمع‌آوری کرد که اکثر آن‌ها هم از خبرگان موضوع مورد تحقیق هستند. همچنین، استفاده از آن اغلب منجر به کاهش قابل ملاحظه‌ای در حجم نمونه مورد نیاز برای بررسی می‌شود که در زمان و هزینه نیز صرفه‌جویی می‌شود.

در فاز دوم تحقیق از بازیگران مؤثر این حوزه موضوعی استفاده شد و به دلیل اینکه دو حوزه‌ی مشارکت و گردشگری پایدار دارای مفاهیم و مضامین تخصصی و خاصی هستند، لذا از خبرگانی استفاده شد که در حوزه دانشگاهی و اجرایی هستند. در این فاز از روش نمونه‌گیری سیستماتیک^۹ بهره‌برده شد که ۲۱ نفر از خبرگان به سوالات پرسشنامه پاسخ دادند. جدیداً در نرم‌افزارهای هوشمند آماری می‌توان برای کمتر از ۳۰ نفر نیز محاسبات کمی را تحلیل و محاسبه کرد. با نمونه‌های کوچک، مسلماً برآوردهای مقادیر جامعه "کمتر" دقیق خواهند بود و بی‌ثباتی نمونه‌ای در آن به وجود می‌آید. از همین رو، برخی استثنائات وجود دارند که

1. Nikitas & Parkinson

2. Nikitas et al

3. Nowell et al

4. Braun & Clarke

5. Nikitas & Parkinson

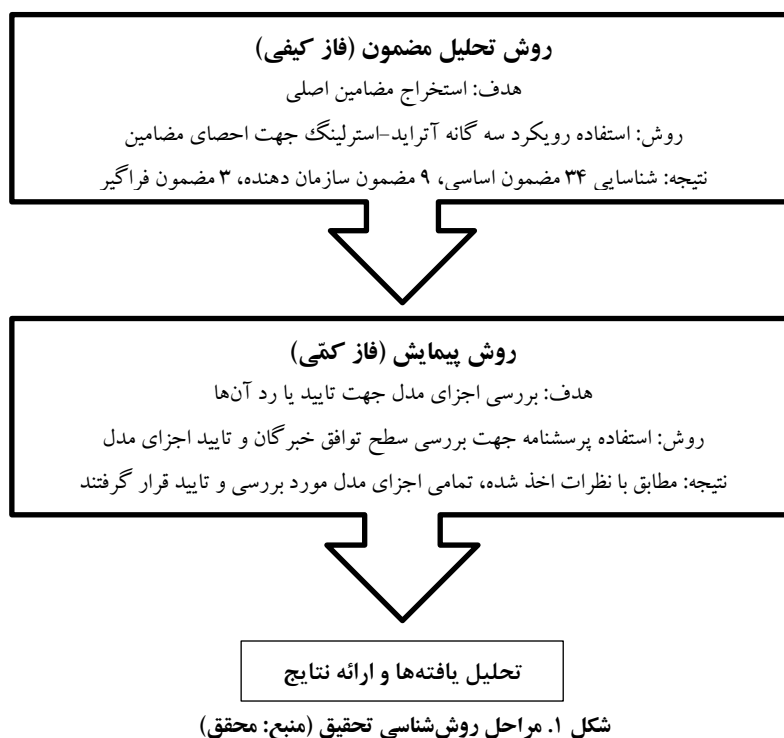
6. Survey

7. Check & Schutt

8. Whelehan et al

9. Systematic Random Sampling

برای نمونه‌های کوچک نیز می‌توان برای آن‌ها محاسباتی به عمل آورد (فاصله اطمینان ۹۵ درصد) (آذر و همکاران، ۱۳۹۱). همانطور که در ابتدای تحقیق نیز بیان شد، الگوی حاصله بایستی از لحاظ قابلیت اتقان و روایی، مدنظر و تأیید خبرگان قرار گیرد که این مقوله را با استفاده از پرسشنامه‌ای که حاوی اجزای الگو بود برای خبرگان ارسال کرده و نمرات آن‌ها در جدول ۳ به تفکیک اهمیت و اولویت آن‌ها در قالب رتبه‌بندی مرقوم شده است. در ادامه و به صورت خلاصه، مراحل روش‌شناسی تحقیق در شکل ۱ نشان داده می‌شوند.

یافته‌های تحقیق

همان‌طور که در قسمت روش‌شناسی تحقیق توضیح داده شد، رویکرد تحقیق حاضر آمیخته یا ترکیبی با رویکرد متوالی اکتشافی است که در دو فاز کیفی-کمی انجام می‌شود. در این طرح ابتدا داده‌های کیفی و سپس کمی جمع‌آوری و تحلیل می‌شوند. در فاز اول، یعنی روش تحلیل مضمون که بصورت آنلاین انجام شد، مضامین فراگیر، سازمان‌دهنده و اساسی (پایه) استخراج گردیدند. این مضامین با استفاده از رویکرد سه گانه آتراید - استرلینگ^۱ دسته‌بندی و مشخص شدند. در فاز دوم - یعنی در روش کمی - با استفاده از پرسشنامه‌ای که حاوی مضامین الگوی تدوین شده هستند برای خبرگان ارسال شدند که نتایج حاصل در جدول ۳ مرقوم شده‌اند.

فاز اول: روش کیفی تحلیل مضمون

در ادامه به‌منظور تبیین نحوه‌ی استخراج مضامین، گام‌های طی شده توضیح داده می‌شوند و مضامین الگوی مطلوب، در جدول ۲ به صورت مقوله‌بندی نشان داده می‌شوند. مطابق با مراحل اصلی این روش که در شش مرحله صورت می‌پذیرند، مضامین مورد نظر استخراج می‌شوند.

مرحله ۱: آشنایی با داده‌ها

^۱. Attride-Stirling

در این مرحله با استفاده از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته از خبرگان - که به صورت آنلاین - صورت گرفت، گزاره‌های خامی بدست آمدند که در راستای کدگذاری در مرحله ۲، مورد استفاده قرار گرفتند.

مرحله ۲: ایجاد کدگذاری اولیه

هریک از گزاره‌ها با استفاده از محوریت موضوعی تحقیق و بررسی‌ها و تحلیل‌های ذهن محقق، کدبندی شدند و تعداد این کدها که در قالب کدهای اولیه عرضه شده‌اند، ۱۲۸ کد بود که به منظور دسته‌بندی در قالب مضامین به مرحله ۳ راه پیدا کردند.

مرحله ۳: جستجوی مضامین

در مرحله ۲، کدهای اولیه استخراج شده و جهت دسته‌بندی در این مرحله در قالب مضامین وارد می‌شوند. به طور کلی، در مرحله ۳ فرآیند "جستجوی مضامین" صورت می‌گیرد و در آن، دسته‌بندی کدهای مختلف در قالب مضامین بالقوه انجام می‌شود. بعلاوه اینکه تعداد کدهای بدست آمده از مراحل ۱ و ۲ زیاد است، لذا دسته‌بندی کدها در قالب مضامین با دقت بیشتری انجام می‌شود.

مرحله ۴: مرور یا بازبینی مضامین

در این مرحله، مرور یا بازبینی مضامین انجام می‌شود. همانطور که در مرحله سوم توضیح داده شد، بعلاوه وجود تعداد زیاد کدها؛ مضامین نیز ممکن است دارای اصلاحاتی باشند و محقق بایستی با دقت زیادی مجموعه‌ای از تم‌ها را ایجاد، و آن‌ها را مورد بازبینی قرار دهد. در این مرحله دو کار اساسی صورت می‌گیرد: یکی بازبینی مضامین و دیگری تصفیه آن‌ها. در قسمت بازبینی، محقق خلاصه‌های کدگذاری شده را مجدداً مرور می‌نماید تا مضمون یا گزاره‌ای باقی نمانده باشد و در قسمت تصفیه، اعتبار مضامین در رابطه با مجموعه داده‌ها در نظر گرفته می‌شود.

مرحله ۵: تعریف و نامگذاری مضامین

در این مرحله "عناوین مضامین" مرقوم می‌شوند. لازم بذکر است که با طی دو مرحله بازبینی و تصفیه مضامین در مرحله چهارم، مضامینی را که برای تحلیل ارائه شده‌اند، تعریف و مورد بازبینی مجدد قرار می‌گیرند سپس، محقق داده‌های داخل آن‌ها را تحلیل می‌نماید.

مرحله ۶: گزارش یافته‌ها

در مرحله آخر یعنی مرحله ششم، تحلیل پایانی و تدوین الگو صورت می‌گیرد که به عنوان اختتام روش تحلیل مضمون است. هر یک از مراحل، مطابق با مضامین مستخرج در شکل ۱ نشان داده شده‌اند.

همانطور که توضیح داده شد، مطابق با مراحل روش تحلیل مضمون، مضامین مرتبط استخراج گردیدند و طبق رویکرد آتراید-سترلینگ^۱ (۲۰۰۱) در قالب مضامین اساسی (پایه)، سازمان‌دهنده و فراگیر، دسته‌بندی شدند. در این پژوهش، با بررسی مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته ۱۲۸ شاخص شناسایی شدند که از میان آن‌ها، ۳۴ مضمون پایه، ۹ مضمون سازمان‌دهنده و ۳ مضمون فراگیر استخراج شد.

در جدول ۳، مضامین فراگیر و سازمان‌دهنده به تفکیک مرقوم شده‌اند. لازم به ذکر است بدلیل جلوگیری از اطناب مطلب در مقاله، از آوردن مضامین پایه صرف نظر شد و تنها به آوردن مضامین فراگیر و سازمان‌دهنده اکتفا گردید.

جدول ۲. مضامین فراگیر، سازمان‌دهنده و پایه (اساسی)

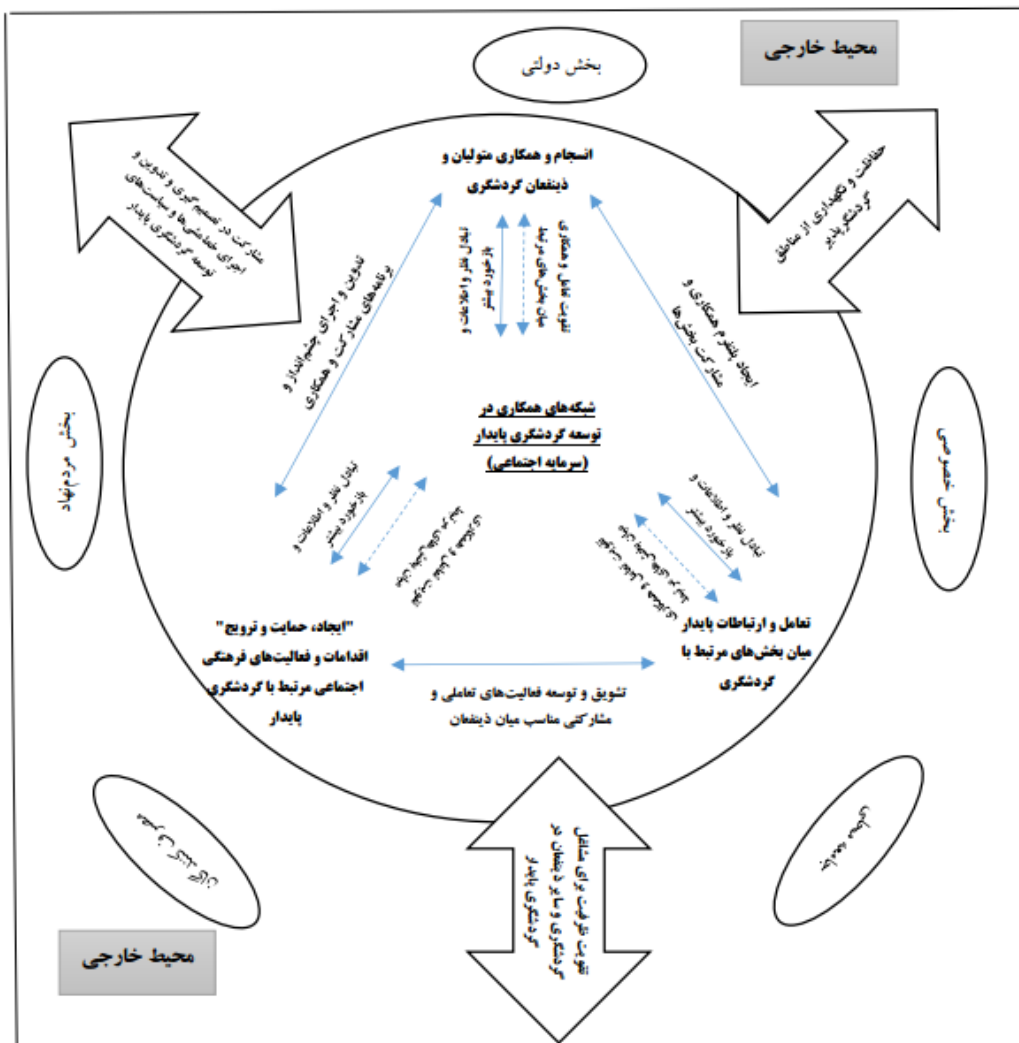
ردیف	مضمون فراگیر	مضمون سازمان‌دهنده
۱	انسجام و همکاری متولیان و ذینفعان گردشگری	مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی، تدوین و اجرای چشم‌انداز و برنامه‌های مشارکت و همکاری، ایجاد پلتفرم همکاری و مشارکت بخش‌ها

^۱. Attridge-Stirling

ردیف	مضمون فراگیر	مضمون سازمان دهنده
۲	تعامل و ارتباطات پایدار میان بخش‌های مرتبط با گردشگری	تبادل نظر و اطلاعات و بازخورد بیشتر، تشویق و توسعه فعالیت‌های تعاملی و مشارکتی مناسب میان ذینفعان، تقویت تعامل و همکاری میان بخش‌های مرتبط
۳	"ایجاد، حمایت و ترویج" اقدامات و فعالیت‌های فرهنگی اجتماعی مرتبط با گردشگری پایدار	حفاظت و نگهداری از مناطق گردشگری پذیر، تقویت ظرفیت برای مشاغل گردشگری و سایر ذینفعان در گردشگری پایدار، مشارکت در تصمیم‌گیری و تدوین و اجرای خط‌مشی‌ها و سیاست‌های توسعه گردشگری پایدار

همانطور که در قسمت روش تحقیق توضیح داده شد، پس از احصای مضامین بایستی آن‌ها در قالب "الگو" تدوین و ترسیم شوند. به منظور تجزیه و تحلیل دقیق‌تر موضوع و هدف تحقیق، محقق بایستی یک نقشه موضوعی ایجاد می‌کند که نمایشی بصری از مضامین، کدها و روابط آن‌هاست (شکل ۲). از همین رو در شکل ۲، الگوی مربوطه تدوین و ترسیم گردید. این الگو، در واقع مبنایی است که طرح کلی پژوهش بر آن استوار است و مطابق گام‌های طی شده در تحقیق، الزامات و مشخصه‌های کلیدی شبکه‌های همکاری در توسعه گردشگری پایدار: تعامل و مشارکت بخش‌های دولتی، خصوصی، مردم‌نهاد، جامعه محلی و مصرف‌کنندگان را ارائه می‌کند. شکل ۲، الگوی تحقیق را نشان می‌دهد.

ارائه الگوی مطلوب: با توجه به قواعد روش تحلیل مضمون و با استناد به رابطه بین مولفه‌ها و مضامین استخراج شده در طول تحقیق، الگوی مطلوب در شکل ۲ ترسیم شد.

شکل ۲. الگوی تحقیق

با عطف به اصول اساسی و شیوه‌های مشارکت و همکاری ذینفعان در توسعه گردشگری پایدار، می‌توان انتظار داشت که تدوین یک الگوی که بتواند در راستای ارتباط و تعامل عوامل اصلی مثرتر باشد، شناسایی آن‌ها از ضروری‌ترین اقدامات است. مطابق با هدف اصلی تحقیق و الگوی فوق، مشاهده می‌شود که بخش‌های اصلی در توسعه گردشگری پایدار عبارتند از: بخش‌های دولتی، خصوصی، مردم‌نهاد، جامعه محلی و مصرف‌کنندگان که تشکیل‌دهنده اصلی شبکه‌های همکاری این حوزه می‌باشند.

همانطور که در الگوی فوق ملاحظه می‌شود، روابط بصورت رفت و برگشتی یا دوسویه هستند. اصولاً در شبکه‌ها، تعامل و مشارکت ذینفعان است که جامعیت و انسجام را فراهم می‌آورد. همکاری از طریق توسعه مشارکت شامل آغاز گفتگو و ایجاد روابط بین ذینفعان به‌منظور حل و فصل مباحث و مسائل مشترک بوجود می‌آید. هر یک از ذینفعان نقاط قوت مختلفی مانند دانش، تخصص و سرمایه و... را دارند و با همکاری با یکدیگر می‌توانند اطلاعات را مبادله کنند، از یکدیگر یاد بگیرند، سیاست‌های نوآورانه‌ای تدوین کنند و با موفقیت در محیط متغیر سازگار شده و در جهت مشارکت با یکدیگر، هم‌افزایی داشته باشند.

در الگوی فوق، مضامینی چون "انسجام و همکاری متولیان و ذینفعان گردشگری؛ تعامل و ارتباطات پایدار میان بخش‌های مرتبط با گردشگری؛" ایجاد، حمایت و ترویج" اقدامات و فعالیت‌های فرهنگی اجتماعی مرتبط با گردشگری پایدار" که به‌عنوان مضامین فراگیر هستند، در رأس هرم شبکه قرار می‌گیرند که ارکان اصلی تشکیل یک شبکه را شکل می‌دهند.

در این شبکه، مضامین سازمان‌دهنده‌ای چون "تبادل نظر و اطلاعات و بازخورد بیشتر؛ تقویت تعامل و همکاری میان بخش‌های مرتبط" به‌عنوان فصل مشترک مضامین فراگیر و شبکه محسوب می‌شوند. دلیل در نظرگیری آن‌ها در این موقعیت، این است که در شبکه‌ها گاهی اوقات گروه‌های خاصی ممکن است از همکاری با یکدیگر استقبال نکنند یا حاضر نشوند با یکدیگر تعامل و مشارکت داشته باشند و در نتیجه، مانع روند همکاری می‌شوند. با وجود چنین رویکردهایی، می‌توان انتظار داشت که ارتباطات دوسویه شکل گرفته و موجبات همکاری را بیش از پیش ساخت.

در ضلع زیرین شبکه، مضمون سازمان‌دهنده "تشویق و توسعه فعالیت‌های تعاملی و مشارکتی مناسب میان ذینفعان" به‌عنوان پیوند ارتباطی میان دو مضمون فراگیر ذکر شده است. دلیل در نظرگیری این موقعیت این است که اگرچه از لحاظ نظری و تئوریک، همکاری مزایای بالقوه‌ی زیادی دارد اما برخی از مشکلات مهم وجود دارند و به‌عنوان موانع موجود در همکاری میان بخش‌ها هستند. با تشویق و توسعه فعالیت‌های تعاملی و مشارکتی مناسب میان ذینفعان می‌توان این مشکل را تا حدود بسیار زیادی حل و فصل کرد.

همچنین، مضمون سازمان‌دهنده "تدوین و اجرای چشم‌انداز و برنامه‌های مشارکت و همکاری" نیز به‌عنوان پل ارتباطی میان دو مضمون فراگیر ذکر شده در نظر گرفته شده است. در ادبیات فعلی مربوط به گردشگری، مطالعه شبکه‌ها عمدتاً معطوف به ایجاد روابط میان بخش‌های دولتی و خصوصی است. اما در این الگو، بخش‌هایی چون جامعه محلی و مصرف‌کنندگان؛ تشکل‌های مردم‌نهاد نیز به‌عنوان بخش‌های تأثیرگذار در نظر گرفته شده‌اند. ایجاد چنین تعامل و مشارکتی نیازمند یک چشم‌انداز و برنامه همه‌جانبه است که مشارکت و همکاری را میان بخش‌ها ارتقا دهد.

ایجاد پلتفرم همکاری و مشارکت بخش‌ها نیز به‌عنوان یک پیوند ارتباطی میان دو مضمون فراگیر است که هدف آن ایجاد یک بستر اطلاعاتی و ارتباطی میان بخش‌هاست که توضیح می‌دهد که چگونه ذینفعان گردشگری می‌توانند با استفاده از ارتباطات متقابل و ایجاد یک شبکه اطلاعاتی، نقش خود و مزایای مشترک خود را در راستای توسعه گردشگری پایدار ایفا کنند.

مضامین سازمان‌دهنده "حفاظت و نگهداری از مناطق گردشگرپذیر؛ تقویت ظرفیت برای مشاغل گردشگری و سایر ذینفعان در گردشگری پایدار؛ مشارکت در تصمیم‌گیری و تدوین و اجرای خط‌مشی‌ها و سیاست‌های توسعه گردشگری پایدار" به‌عنوان عوامل ارتباطی شبکه با محیط خارجی هستند. هر شبکه، همانند یکی سیستم است که علاوه بر ارتباطات درونی، با محیط خارجی نیز ارتباط دارد. این سه مضمون می‌توانند به‌عنوان پیوندهای ارتباطی شبکه با محیط خارجی باشند و از طرفی نیز، تعامل و مشارکت

محیط درونی شبکه با محیط خارجی را موجب شوند. این الگو هم مباحث همکاری و مشارکت و هم مباحث گردشگری پایدار را در قالب مضامین گردهم آورده است. استفاده از این شیوه مشارکتی دارای پتانسیل بالایی در زمینه‌های مختلف است که توسط یک قدرت مرکزی قوی - یعنی ذینفعان کلیدی - تنظیم شده است. همچنین، این الگو نشان می‌دهد که چگونه همکاری شبکه‌ای میان بخش‌های تأثیرگذار دولتی، خصوصی، مردم‌نهاد، جامعه محلی و مصرف‌کنندگان می‌تواند بصورت ساختارمند و سازماندهی شده مدیریت شود تا از مشارکت و برنامه‌ریزی ذینفعان برای توسعه مشارکت چند ذینفع با هدف توسعه گردشگری پایدار استفاده کرده و در راستای آن گام برداشت.

فاز دوم: روش کمی پیمایش

در این مرحله از تحقیق، کدهای استخراج شده به صورت پرسشنامه درآمدند و با استفاده از پرسشنامه‌ی طراحی شده و با استفاده از نمونه گیری سیستماتیک، میان خبرگان منتخب توزیع شدند. نتایج حاصله با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS و SmartPLS3 مورد بررسی قرار گرفتند که مقادیر مربوطه را در نمودارها و جداول تدوین شده، مرقوم شده‌اند.

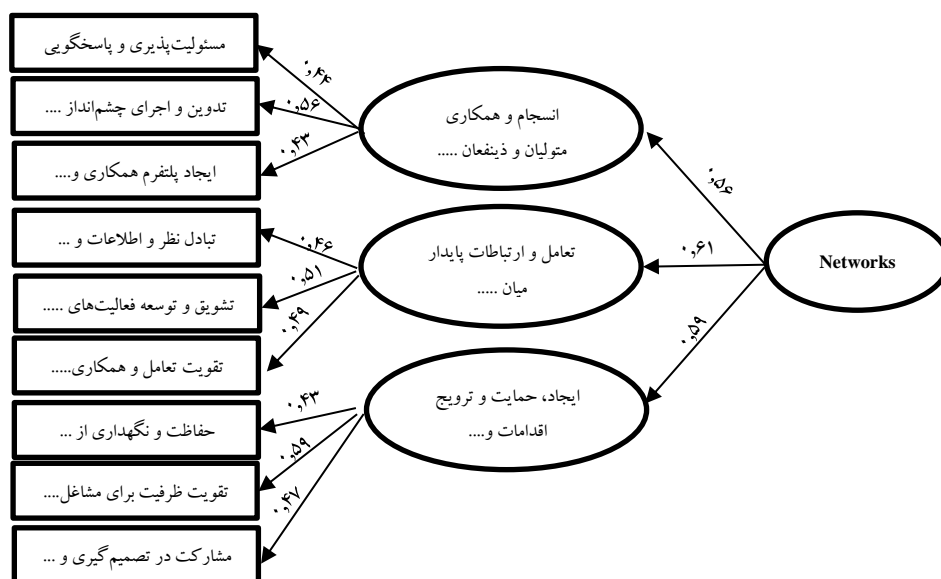
- مقادیر میانگین نمونه، آماره T، مقادیر P، انحراف استاندارد، ضریب تعیین (معیار R Squares)، برازش مدل کلی (معیار GoF)

به منظور ایجاد انسجام در مطالب و جلوگیری از اطباب کلام، محقق؛ نتایج فاز دوم تحقیق را در قالب جدول ذیل ارائه نموده است. قبل از ورود به بررسی نتایج حاصل از معادلات ساختاری، نیاز است تا مقادیر پایه ای و اولیه سازه‌ها را مورد بررسی قرار دهیم. در جدول ذیل، این مقادیر به تفکیک هر یک از سازه‌ها مرقوم شده‌اند.

جدول ۳. مقادیر میانگین نمونه، آماره T، مقادیر P، انحراف استاندارد، ضریب تعیین (معیار R Squares)، برازش مدل کلی (معیار GoF)

سازه	میانگین نمونه	انحراف استاندارد	آماره T	مقادیر P	R Squares	GoF
انسجام و همکاری متولیان و ذینفعان گردشگری	۴/۸۳۳	۰/۳۲۷	۱/۰۲۶	۰/۰۰۰	۰/۶۱	۰/۵۹
تعامل و ارتباطات پایدار میان بخش‌های مرتبط با گردشگری	۴/۸۶۱	۰/۴۵۶	۱۲/۶۵۱	۰/۰۰۰	۰/۶۰	۰/۵۸
"ایجاد، حمایت و ترویج" اقدامات و فعالیت‌های فرهنگی اجتماعی مرتبط با گردشگری پایدار	۴/۹۲۱	۰/۴۴۱	۱۰/۸۰۷	۰/۰۰۱	۰/۶۷	۰/۶۱
مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی	۵/۹۰۵	۰/۳۵۳	۹/۰۴۷	۰/۰۰۰	۰/۵۶	۰/۴۳
تدوین و اجرای چشم‌انداز و برنامه‌های مشارکت و همکاری	۵/۷۹۱	۰/۴۴۱	۸/۲۵۷	۰/۰۰۰	۰/۶۲	۰/۵۳
ایجاد پلتفرم همکاری و مشارکت بخش‌ها	۴/۰۹۸	۰/۳۲۶	۹/۰۴۷	۰/۰۰۰	۰/۶۶	۰/۶۴
تبادل نظر و اطلاعات و بازخورد بیشتر	۴/۲۴۳	۰/۳۵۱	۷/۴۳۶	۰/۰۰۰	۰/۵۳	۰/۴۳
تشویق و توسعه فعالیت‌های تعاملی و مشارکتی مناسب میان ذینفعان	۵/۸۱۲	۰/۴۲۷	۲/۷۸۷	۰/۰۰۲	۰/۴۹	۰/۵۱
تقویت تعامل و همکاری میان بخش‌های مرتبط	۴/۱۹۰	۰/۳۷۰	۵/۳۲۱	۰/۰۰۰	۰/۵۸	۰/۴۴
حفاظت و نگهداری از مناطق گردشگری پذیر	۵/۳۶۶	۰/۲۳۴	۸/۳۳۲	۰/۰۰۱	۰/۴۵	۰/۶۷
تقویت ظرفیت برای مشاغل گردشگری و سایر ذینفعان در گردشگری پایدار	۴/۲۰۷	۰/۵۴۳	۹/۶۷۸	۰/۰۰۰	۰/۶۵	۰/۴۱
مشارکت در تصمیم‌گیری و تدوین و اجرای خط‌مشی‌ها و سیاست‌های توسعه گردشگری پایدار	۵/۴۷۸	۰/۴۳۳	۶/۱۳۴	۰/۰۰۰	۰/۶۶	۰/۶۳

با توجه به جدول فوق می‌توان نتیجه گرفت که انحراف استاندارد و میانگین نمونه از وضعیت خوبی برخوردار هستند و هر ۱۲ سازه، یعنی مضامین فراگیر و مضامین سازمان دهنده ارتباط معناداری دارند. برای سنجش برازش بخش ساختاری مدل‌ها با استفاده از معیار R2 ابتدا باید مقدار R2 تمامی سازه‌ها محاسبه شده و سپس در مورد سازه‌هایی که مقدار R2 آن‌ها در حد ضعیف و کمتر است، توجه بیشتری شود (داوری و رضازاده، ۱۳۹۵). همان‌طور که در جدول ۳ مشخص است، مقادیر R2 برای کلیه متغیرهایی بیشتر از حد قوی است و مقدار R برابر است با ۰,۷۲۱ که مقدار بالایی است که نشان‌دهنده قدرت پیش‌بینی بالای مدل است. معیار GoF مربوط به بخش کلی مدل‌های معادلات ساختاری است. بدین معنی که توسط این معیار، محقق می‌تواند پس از بررسی برازش بخش اندازه‌گیری و بخش ساختاری مدل کلی پژوهش خود، برازش بخش کلی را نیز کنترل نماید. مقدار GoF به دست آمده در مدل ۰,۵۶۶ که این نشان از برازش کلی قوی مدل است. دیاگرام زیر، مدل تحلیل مسیر پژوهش را نشان می‌دهد. بر روی مدل اعدادی قید شده اند که به عنوان ضرایب استاندارد مسیرها هستند و اعداد داخل پرانتز مقادیر t را نشان می‌دهند.

دیاگرام ۱. مدل تحلیل مسیر متغیرهای پژوهش (مضامین)

همانطور که در دیاگرام‌های فوق مشاهده می‌شود، تمامی مضامین مقادیری بالاتر از حد قابل قبول را کسب کرده‌اند و تناسب مضامین (شاخص‌های) مدل حاکی از مناسب بودن مدل اندازه‌گیری است که از میان مضامین فراگیر، مضمون "تعامل و ارتباطات پایدار میان بخش‌های مرتبط با گردشگری" و از میان مضامین سازمان دهنده، مضمون "تقویت ظرفیت برای مشاغل گردشگری و سایر ذینفعان در گردشگری پایدار" به ترتیب با مقادیر (۰,۶۱) و (۰,۵۹)، بیشترین تأثیر را دارند. در ادامه به نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها کاربردی می‌پردازیم.

نتیجه‌گیری

همانطور که در قبل نیز بیان شد، هدف اصلی این تحقیق، تدوین الگوی شبکه‌های همکاری در توسعه گردشگری پایدار است که نقش تعامل و مشارکت بخش‌های موثر را به مثابه سرمایه اجتماعی تبیین می‌سازد که این موارد در قالب شبکه‌های همکاری بررسی و تحلیل می‌گردند. از نظر مفهومی، این مطالعه توسط یک چارچوب نظری هدایت می‌شود که مضامین همکاری و مشارکت بخش‌های تأثیرگذار را در راستای شبکه‌های همکاری در توسعه گردشگری پایدار ادغام می‌کند. این مقاله با استفاده از روش ترکیبی با رویکرد متوالی اکتشافی، الگویی شبکه‌ای از این بخش‌های موثر طراحی کرده است.

یکی از مهمترین و اصلی ترین نتایج تحقیق، شناسایی بخش‌ها یا ذینفعان تاثیرگذار است که عبارتند از: دولتی، خصوصی، مردم نهاد، جامعه محلی و مصرف کنندگان. شبکه‌های همکاری باعث افزایش مشارکت و تعامل بیشتر می‌شوند و از طریق ایجاد سیستم‌هایی برای تبادل اطلاعات، ایجاد الگوهای ارتباطی، اعتماد و همکاری موجب می‌شود تا در آن برنامه‌ریزی مشترک صورت پذیرد در نتیجه به مثابه یک سرمایه اجتماعی در راستای توسعه گردشگری پایدار مثمرتر باشد. این مطالعه نشان داد که مشارکت تمام بخش‌های موثر می‌توانند نقش مهمی در توسعه و تحول جامعه در قالب سرمایه اجتماعی در توسعه گردشگری پایدار داشته باشند. اصلی ترین راه ارتباطی و تلاقی برنامه‌های توسعه‌ای، ایجاد شبکه همکاری است که در شکل ۲ هم نشان داده شده است. تعامل و همکاری این بخش‌ها می‌تواند اعتماد، اشتراک منابع و ارتباطات متقابل بین ذینفعان در شبکه‌های مختلف را ایجاد کند. اگرچه عوامل خاصی در این بین وجود دارد که می‌تواند شکل جدیدی از مشارکت و همکاری را در توسعه گردشگری پایدار نشان دهد، اما هدف اصلی این مقاله، نشان دادن تغییر گسترده‌تر و اساسی در توسعه گردشگری پایدار است که در قالب یک سرمایه اجتماعی مثمرتر، در مدت زمان طولانی برجسته خواهد شد. این الگو، منجر به تحول و توسعه در روش‌های تفکر جدید در مورد توسعه گردشگری پایدار به ویژه تمایل به مشارکت ذینفعان تحت تأثیر در ایجاد سرمایه اجتماعی در جامعه شده است. آنچه که به‌عنوان یکی از نتایج مهم این تحقیق است، توجه به مشارکت و همکاری بخش‌های مردم نهاد و جامعه محلی و مصرف کنندگان است. این تحقیقی یکی از معدود تحقیقاتی است که این بخش موثر و مهم را از منظر سرمایه اجتماعی در راستای توسعه گردشگری پایدار مورد بررسی قرار می‌دهد. سطح پایین آگاهی عموم از نیاز و ظرفیت مشارکت و همچنین مشکلات مردم در درک مسائل پیچیده و فنی برنامه‌ریزی، همواره محدودیتی برای مشارکت در گردشگری است. این تحقیق با توجه به شاخص‌ها و مولفه‌های بدست آورده از روش تحلیل مضمون، توانسته است با در نظرگیری نقش بخش مردم‌نهاد، این محدودیت و چالش را به حداقل برساند. بخش مردم‌نهاد می‌تواند با ارتقای آگاهی ساکنان، اطمینان دادن از هدف مشارکت آن‌ها در گردشگری، آموزش همگانی در جامعه؛ بتواند در این زمینه مثمرتر باشد.

برای اطمینان از مشارکت گردشگری فعلی و نوظهور در آینده پایدار، تلاش مشترکی از سوی تمام بخش‌های مذکور مورد نیاز است. در ادامه، پیشنهاداتی در این زمینه ارائه می‌شود:

- در راستای نتایج بدست آمده و به‌منظور مشروعیت بخشی به مضامین حاصله، پیشنهاد می‌شود برای مشارکت ذینفعان در حوزه توسعه گردشگری پایدار، قوانین و مقرراتی تدوین شود که ضمن "نظم‌دهی" به روابط بخش‌های مختلف در شبکه، بتواند برای ایجاد یک چارچوب متقن نیز موثر باشد. قوانین و مقررات دولتی قوی می‌تواند از طریق برنامه‌ریزی‌های دقیق، به منصفه ظهور و اجرا برسد.
- پیشنهاد بعدی در راستای توانمندسازی ذینفعان یا بخش‌های مختلف است. ذینفعان به‌عنوان بخش تاثیرگذار در گردشگری برای تعامل و مشارکت، ارتقای همکاری چندسویه، ایجاد بستر مناسب جهت اخذ تصمیمات کاربردی در توسعه گردشگری پایدار، بایستی توانمند شوند. از همین رو، به‌منظور توانمندسازی ذینفعان در این حوزه می‌توان آن‌ها را از طریق فناوری و استراتژی‌های نهادی برای ترویج مشارکت در فرآیندهای برنامه‌ریزی گردشگری با هدف بهبود سیاستگذاری و شیوه‌های مدیریت صحیح در آینده؛ در اولویت قرار داد.

منابع و مآخذ

- آذر، عادل؛ غلامزاده، رسول؛ فنوتی، مهدی. (۱۳۹۱). مدل‌سازی مسیری-ساختاری در مدیریت کاربردی نرم‌افزار SmartPLS. تهران: نگاه دانش.
- داوری، علی؛ رضازاده آرش (۱۳۹۵). مدل‌سازی معادلات ساختاری با نرم‌افزار PLS. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.

- ریسی دهکردی، زهرا؛ حجازی، ناصر؛ چیت‌ساز، محمدعلی. (۱۳۹۹). تحلیلی بر رابطه بین توسعه گردشگری پایدار و بهبود شاخص‌های رفاه اجتماعی (در روستاهای شهرستان کوهرنگ). مطالعات توسعه اجتماعی - فرهنگی. ۱۳۹۹؛ ۸ (۴): ۱۷۹-۱۵۱.
- سجاسی قیداری، حمداله؛ محمودی، حمیده. (۱۳۹۷). نقش جاذبه‌های فرهنگی - تاریخی مقصدهای روستایی در توسعه گردشگری مطالعه موردی: شهرستانهای مشهد و بینالود. مطالعات توسعه اجتماعی-فرهنگی. ۱۳۹۷؛ ۷ (۱): ۱۴۱-۱۱۳.
- سجادی، موسی؛ رسولی، مریم؛ عباس زاده، عباس؛ علوی مجد، حمید. (۱۳۹۲). روش‌های پژوهش ترکیبی: گونه شناسی. مجله مطالعات ناتوانی، سال سوم، شماره ۲ (پاییز ۱۳۹۲).
- کاظمیه، فاطمه؛ عیدی، اسما. (۱۴۰۱). جشن پایداری اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری روستایی در استان آذربایجان شرقی. مجله علمی پژوهشی مطالعات توسعه اجتماعی ایران. ۱۴ (۵۴): ۱۴۱-۱۵۸.
- هاتفی راد، لیدا؛ پارسامهر، مهربان؛ روحانی، علی. (۱۴۰۰). واکاوی ساختار قدرت و گفت‌وگوپذیری در خانواده‌های یزدی: یک مطالعه زمینه‌ای. مطالعات توسعه اجتماعی-فرهنگی. ۱۴۰۰؛ ۴ (۹): ۸۷-۱۱۲.
- Attride-Stirling, J. (2001), "Thematic Networks: An Analytic Tool for Qualitative Research", *Qualitative Research*, Vol. 1, No. 3, Pp. 385-405.
- Baggio, R., & Cooper, C. (2008). Knowledge management and transfer in Tourism: An Italian case. *Proceedings of the IASK (ATR) Advances in Tourism Research*, 1e10.
- Borgatti, S., & Foster, P. (2003). The network paradigm in organizational research: A review and typology. *Journal of Management*, 29(6), 991e1013.
- Borgatti, S., Mehra, A., Brass, D., & Labianca, G. (2009). Network analysis in the social sciences. *Science*, 323(5916), 892e895.
- Bourdieu, P. (1985). The social space and the genesis of groups. *Theory and Society*, 14(6), 723e744.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2) (2006), pp. 77-101.
- Byrd, ET, Cárdenas, DA & Greenwood, JB, 2008. Factors of stakeholder understanding of tourism: The case of Eastern North Carolina. *Tourism and Hospitality Research*. 8(3), 192-204.
- Check J., Schutt R. K. Survey research. In: J. Check, R. K. Schutt. (2012). editors. *Research methods in education*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications; 2012. pp. 159-185.
- Duanesrt (2014). Responsible tourism product development. Assessed 5 June 2018 at <https://www.slideshare.net/duanesrt/responsible-tourism-product-development>.
- Everett, J. (2002). Organizational research and the praxeology of Pierre Bourdieu. *Organizational Research Methods*, 5(1), 56e80.
- Fukuyama, F. (2001). Social capital, civil society and development. *Third World Quarterly*, 22(1), 7e20.
- Hsu, Cheng-Yu; Chen, Mei-Yen; Nyaupane, Gyan P. & Lin, Shin-Huei. (2020). Measuring sustainable tourism attitude scale (SUS-TAS) in an Eastern island context. *Tourism Management Perspectives*. Volume 33, January 2020, 100617.
- Gkoumas, Aristeidis. (2019). Evaluating a standard for sustainable tourism through the lenses of local industry. *Heliyon*. Volume 5, Issue 11, November 2019, e02707.
- Golder, B, (2005). Cross-Cutting Tool, Stakeholder Analysis. A resource to support the implementation of the WWF Standards of Conservation Project and Programme Management. Resources for Implementing the WWF Standards. Retrieved from <https://intranet.panda.org/documents/folder.cfm?uFolderID=60976>.
- Jesus, Catia & Franco, Mario. (2016). Cooperation networks in tourism: A study of hotels and rural tourism establishments in an inland region of Portugal. *Journal of Hospitality and Tourism Management*. 29 (2016) 165e175.
- Košić, K, Demirović, D & Dragin, A, 2017. Living in a rural tourism destination: The local community's perspective. *Tourism in South East Europe*. 4, 267-278.
- Lin, Dan & Simmons, David. (2017). Structured inter-network collaboration: Public participation in tourism planning in Southern China. *Tourism Management*. 63 (2017), 315-328. <http://dx.doi.org/10.1016/j.tourman.2017.06.024>.

- Matiku, S. M; Zuwarimwe, J & Tshipala, N. (2020). Sustainable tourism planning and management for sustainable livelihoods, *Development Southern Africa*, PP. 1-16. DOI: 10.1080/0376835X.2020.1801386.
- Nikitas, Na Liu Alexandros & Parkinson, Simon. (2020). Exploring expert perceptions about the cyber security and privacy of Connected and Autonomous Vehicles: A thematic analysis approach. *Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour*. Volume 75, November 2020, Pages 66-86.
- Nikitas, A.; Wang, J.Y. & Knamiller, C. (2019). Exploring parental perceptions about school travel and walking school buses: A thematic analysis approach. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 124 (2019), pp. 468-487.
- Nowell, L.S.; Norris, J.M.; White, D.E. & Moules, N.J. (2017). Thematic analysis: Striving to meet the trustworthiness criteria. *International Journal of Qualitative Methods*, 16 (1) (2017) 1609406917733847.
- Pearce, D. G. (2014). "Toward an Integrative Conceptual Framework of Destinations". *Journal of Travel Research*, 53(2), 141-53.
- Peerapun, W, 2018. Participatory planning approach to Urban conservation and Regeneration in Amphawa community, Thailand. *Asian Journal of Environment-Behaviour Studies*. 3(6), 147-155. doi:10.21834/aje-bs.v3i6.245.
- Pugh, J., & Potter, RB. (2018). Participatory planning in the Caribbean:some Key Themes. In Potter JPaRB. (Ed.), *Participatory planning in the Caribbean; Lessons from Practice* (pp. 1-23). London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Putnam, R. D. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton, NJ.: Princeton University Press.
- Rasoolimanesh, SM, Ringle, CM, Jaafar, M & Ramayah, T, 2017. Urban vs. rural destinations: residents' perceptions, community participation and support for tourism development. *Tourism Management*. 60, 147-158. doi:10.1016/j.tourman.2016.11.019.
- Roxas, Fernando Martin Y.; Rivera, John Paolo R. & Gutierrez, Eylla Laire M. (2020). Mapping stakeholders' roles in governing sustainable tourism destinations. *Journal of Hospitality and Tourism Management*. Volume 45, December 2020, Pages 387-398.
- Shafieisabet, Naser & Haratifard, Saeideh. (2020). The empowerment of local tourism stakeholders and their perceived environmental effects for participation in sustainable development of tourism. *Journal of Hospitality and Tourism Management*. Volume 45, December 2020, Pages 486-498.
- Simmons, David G. (1994). Community participation in tourism planning. *Tourism Management*. Volume 15, Issue 2, April 1994, Pages 98-108.
- Slivar, Iva. (2018). Stakeholders in a Tourist Destination-Matrix of Possible Relationships Towards Sustainability. *Open Journal for Research in Economics*, 2018, 1(1), 1-10.
- Stone, MT & Nyaupane, GP, 2017. Protected areas, wildlife-based community tourism and community livelihoods dynamics: spiraling up and down of community capitals. *Journal of Sustainable Tourism*. 26(2), 307-324. doi:10.1080/09669582.2017.1349774.
- Tosun, Cevat. (2000). Limits to community participation in the tourism development process in developing countries. *Tourism Management*. Volume 21, Issue 6, December 2000, Pages 613-633
- Tosun, C & Timothy, DJ, (2001). Shortcomings in planning approaches to tourism development in developing countries: case of Turkey. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*. 13(7), 352-359. doi:10.1108/09596110110403910.
- Treves, A, Wallace, RB & White, AS, 2009. Participatory planning of interventions to Mitigate; human wildlife conflicts. *Conservation Biology*. 23(6), 1577-1587. doi:10.1111/j.1523-1739.2009.01242.
- UNWTO. (2020). Sustainable development. www.unwto.org. Retrieved 2020-09-25.
- Whelehan, Dale F.; Brown, Daniel J.; Tara M., Connelly & Ridgway, Paul F. (2021). Fatigued surgeons: A thematic analysis of the causes, effects and opportunities for fatigue mitigation in surgery. *International Journal of Surgery Open*. Volume 35, September 2021, 100382.
- Zhou, Lingxu; Chan, Eric & Song, Haiyan. (2017). Social capital and entrepreneurial mobility in early-stage tourism development: A case from rural China. *Tourism Management*. 63 (2017) 338e350.

Cooperation Networks in Sustainable Tourism Development: Interaction and Participation of Effective Sectors as Social Capital

Javad Madani¹

Assistant Professor, Public Administration and Tourism Department, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran (Corresponding Author)

Abstract: For a long time now, countries have sought to create social capital in their societies. Networks are one of the main infrastructures of interaction and participation in tourism. Due to the flexible and dynamic nature of tourism, it is necessary to identify and investigate these networks and their role in the development of sustainable tourism from the perspective of social capital. The main goal of this research is to compile a model of cooperation networks in the development of sustainable tourism, which explains the role of interaction and participation of effective sectors as social capital, and these cases are investigated and analyzed in the form of cooperation networks. The research method is a mixed that examines the subject using a sequential exploratory approach. In this research, two methods "thematic analysis and survey" have been used, respectively. The main tool used in the qualitative phase is a semi-structured interview, and in the quantitative phase, a questionnaire, respectively, from 9 experts in the qualitative phase and 11 experts in the quantitative phase, relevant information and data were extracted. According to the research findings, in the qualitative phase, 34 basic themes, 9 organizing themes, and 3 global themes were identified and extracted. And in the quantitative phase, all the components of the model were examined and approved by experts. From the results of this research, we can point out the identification of effective sectors such as government, private, non-governmental organizations, local society and consumers, which in the form of cooperation networks, increase participation and interaction, and through creating systems for information exchange, creating communication patterns, trust and Cooperation allows joint planning to take place and as a result, in the following of social capital, sustainable tourism development will come to the fore and be implemented.

Keywords: Sustainable Tourism, Social Capital, Cooperation Networks, Mixed Method.

¹ Email: J.madani@uma.ac.ir (Corresponding Author)